

**2015. ja 2016. aastal jõustunud üldmenetluses tehtud kohtuotsused,
milles vähemalt üks isik mõisteti täielikult õigeks**

**Koostasid: riigiprokurör Laura Vaik
konsultant Kaspar Urmas Oja**

Sisukord

1. Sissejuhatus	3
1.1. Alandmed	3
2. Õigeksmõistmiste põhjused	6
2.1. Muudatused KarS-is	6
2.2. Tõendamisel tõusetuvad probleemid	7
2.2.1. Isik loobus eeluurimisel antud keskse tähtsusega ütlustest	8
2.2.2. Muu tõendusliku baasi muutumine kohtus	8
2.2.3. Koosseisuspetsiifilised probleemid: KarS § 121	9
2.2.4. Koosseisuspetsiifilised probleemid: KarS § 201	9
2.2.5. Koosseisuspetsiifilised probleemid: KarS § 424	11
2.2.6. Õigusvastasust välistavate asjaolude tuvastamine	11
2.3. Riigikohtu poolt praktika kujundamine ning muutmine	12
2.4. Kohtu etteheidet kohtueelsele menetlusele	13
3. Kokkuvõte	15

1. Sissejuhatus

Vastavalt Riigiprokuratuuri järelevalveosakonna 2017. aasta tööplaanile on käesoleva analüüsi eesmärgiks anda ülevaade 2015. ning 2016. aastal jõustunud kohtuotsustest, milles vähemalt üks isik mõisteti täielikult õigeks (edaspidi õigeksmõistvad kohtuotsused), ning nende õigeksmõistmiste peamistest põhjustest. Selleks on analüüsis esmalt antud ülevaade algandmetest, millel analüüs tugineb, ning nende andmete kättesaadavusest (1.1), statistiline koondülevaade õigeksmõistvatest kohtuotsustest (1.2), õigeksmõistmiste peamised põhjused (2) ja seejärel on lühidalt esitatud peamised järeldused (3).

Siinjuures vajab rõhutamist, et õigeksmõistmiste põhjuseid võib liigitada väga mitmetel alustel ning väljapakutud liigitus on tinglik ega pruugi ammendavalt kajastada õigeksmõistmise asjaolusid, ning seda mitmetel põhjustel. Esmalt võib õigeksmõistmise võimalikke põhjuseid olla rohkem kui üks ning need ei pruugi otsuses kajastuda. Nt võib õigeksmõistmise põhjusena olla märgitud teo dekriminaliseerimine, kuid ei saa välistada, et ka juhul, kui seadust ei oleks muudetud, ei oleks kuriteo toimepanemine kohtuliku arutelu käigus tõendamist leidnud. Mitmetel juhtudel ei ole kohus täispikka kohtuotsust teinud, seetõttu on hinnangu andmisel tuginetud kohtuistungis protokollidele, mis kohtu võimalike motiivide kohta täielikku ülevaadet ei anna. Samuti võivad erineda erinevates astmetes kohtu motiivid õigeksmõistva otsuse tegemisel. Lisaks võivad pakutud liigituse alusel toodud põhjused kattuda, nt kui eristada ühe võimaliku alusena õigusvastasust välistavate asjaolude tuvastamine, võib õigeksmõistmise põhjusena märkida ka tõendusbaasi muutumise kohtus.

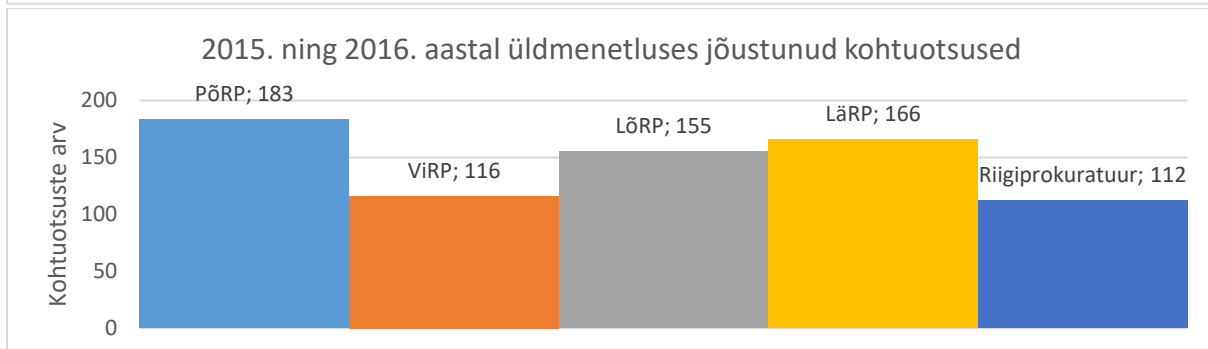
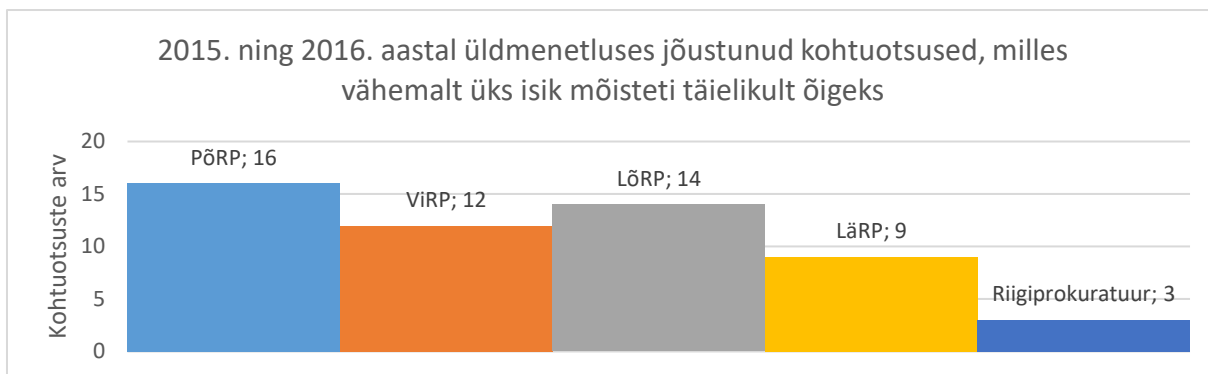
1.1. Algandmed

Käesoleva analüüsi algandmete saamiseks pöörduiti Kohtute infosüsteemide talituse poole, taotlemaks nimekirja aastatel 2015 ning 2016 jõustunud kohtuotsustega kriminaalasjadest, milles süüalused täielikult õigeks mõisteti. Tulenevalt asjaolust, et süüdistuspunkti metaandmestiku sisestamine toimub käsitsi ning see on täpselt nii korrektne kui andmed sisestatud on, võeti KIS-ist saadud andmestiku kontrollimiseks andmed lisaks ka ÕSA andmebaasist. ÕSA andmebaasist saadi andmed, teostades ÕSA alalehel „7.1 Isikud, kelle suhtes jõustus kohtuotsus“ otsing muutujatega „Menetluse lõpetamise periood: 2016 ja 2015“ ning „Lahendi tulemus: Õigeks mõistetud“.

1.2. Õigeksmõistvate kohtuotsuste statistiline ülevaade

Kohtuotsuseid, milles vähemalt üks isik mõisteti täielikult õigeks, jõustus 2015. ja 2016. aastal kokku 65 (neist 31-s jõustus aastal 2015 ning 34 aastal 2016), nendest 11 lühimenetluses. Käesolev analüüs puudutab neid 54 otsust, mis tehti üldmenetluses.

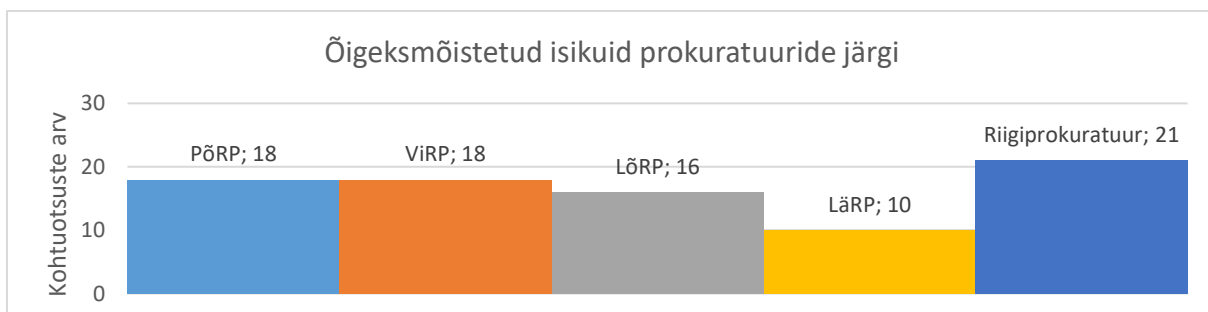
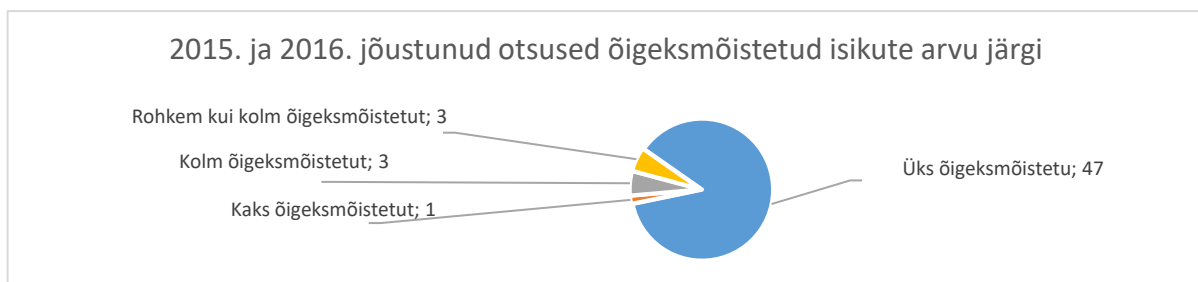
Võrdluseks: üldmenetluses tehtud otsuseid jõustus samal perioodil kokku 732 ehk üldmenetluses tehtud õigeksmõistvad otsused moodustasid kõikidest üldmenetluses tehtud kohtuotsustest 8%.

Õigeksmõistvate kohtuotsuste protsent kõikidest üldmenetluses jõustunud kohtuotsustest on vastavalt: PõRP 9%, LõRP 9%, ViRP 11%, LäRP 5%, Riigiprokuratuur 3%.

Õigeksmõistetud isikud

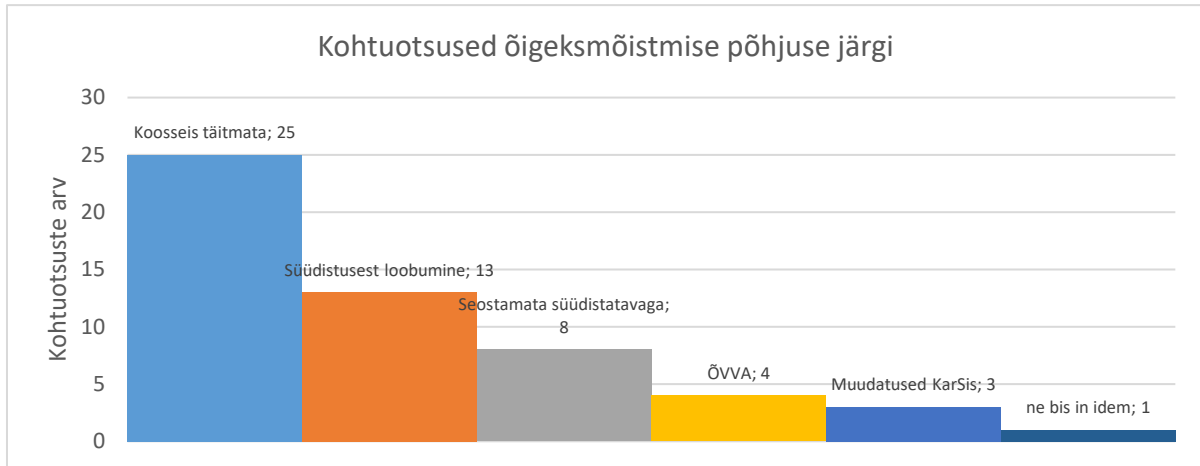
Õigeksmõistetute arv üldmenetluses oli kõnealusel ajaperioodil kokku 83, sh neist 34 osas jõustus kohtuotsus aastal 2015 ning 49 osas aastal 2016.

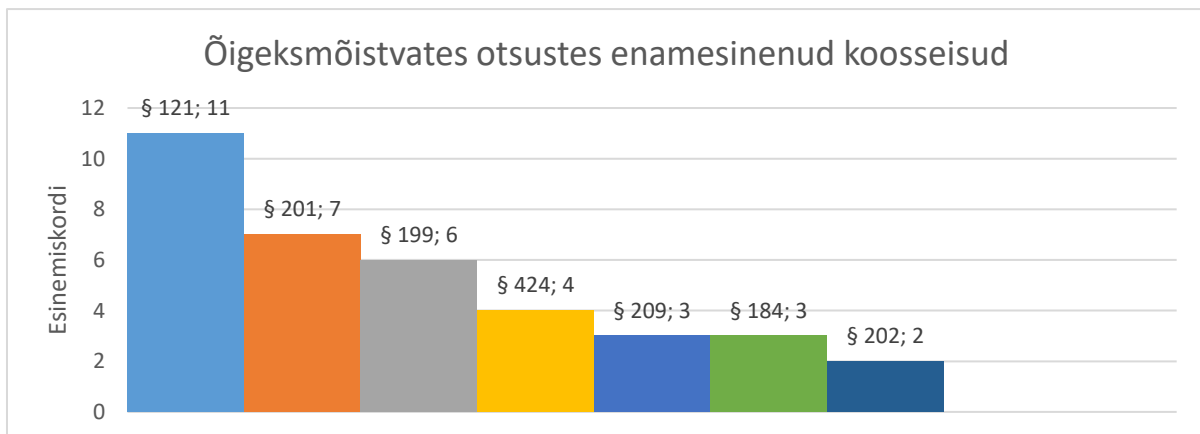
Õigeksmõistmise põhjused

Analüüsitud 54-s kohtuasjas tehtud õigeksmõistvad kohtuotsused võib tinglikult jaotada järgnevalt:

1. Ei tuvastatud kuriteosündmust ega kuritegu (KrMS § 309 lg 2 alternatiiv I).
2. Prokurör loobus süüdistusest (KrMS § 309 lg 2 alternatiiv III)¹.
3. Ei tõendatud, et kuriteo oli toime pannud süüdistatav (KrMS § 309 lg 2 alternatiiv II).
4. Tuvastati teo õigusvastasust välistavad asjaolud.
5. KarS-i revisjoniga kaasnenud teo dekriminaliseerimine (KarS § 5 lg 2).
6. Isikut on sama süüteo eest varem karistatud (KarS § 2 lg 3; *ne bis in idem*).

Hinnates käsitletud õigeksmõistvaid otsuseid kuriteokoosseisude kaupa, nähtub ootuspäraselt, et õigeksmõistvates otsustes olid enamlevinumateks koosseisudeks need, mis on enamlevinud ka üldises kriminaalstatistikas.²

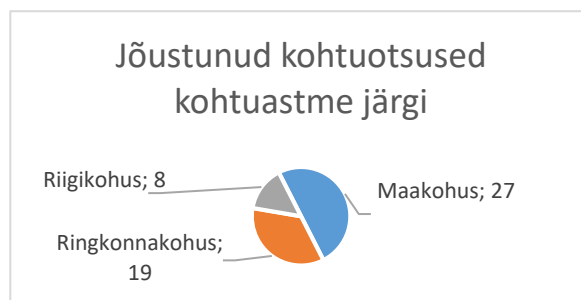
Lisaks nendele koosseisudele esinesid õigeksmõistvates kohtuotsustes ühel korral ka järgnevad koosseisud: KarS § 113, § 118, § 141, § 142, § 157, § 200, § 207, § 213, § 255, § 259, § 266, § 274, § 291, § 299, § 311², § 315, § 316¹, § 318, § 320, § 361, § 385¹, § 394, § 414 ning § 423.

¹ Eeldab ka mõne muu aluse olemasolu.

² Üksikutest kuriteoliikidest registreeriti 2015. aastal kõige rohkem vargusi (11 354 kuritegu), kehalist väärkohtlemist (5657) ja mootorsõiduki juhtimist joobeseisundis (3138).

Õigeksmõistmised kohtuastmete kaupa

Analüüsiastmest 54-st kohtuasjast enamiku menetlus lõppes maakohtus, kolmandik päädis ringkonnakohtu otsusega ning iga kaheksas õigeksmõiste kohtuotsus tuli Riigikohtust. Võrdluseks: umbes 25% kõikidest asjadest jõuab üleüldse II astmesse ja Riigikohtusse jõuab kõikidest kriminaalasjadest umbes 1%.³

Seonduvalt kohtuastmetega nähtub alljärgnevalt, kuidas otsustes erinesid eri kohtuastmete antud hinnangud.

- Õigeksmõiste otsus I astmes: 27 kohtuasja
- Õigeksmõistvad otsused I ja II astmes: 10 kohtuasja
- Süüdimõiste otsus I astmes, õigeksmõiste otsus II astmes: 9 kohtuasja
- Süüdimõiste otsus I astmes ja II astmes, õigeksmõiste otsus III astmes: 6 kohtuasja
- Süüdimõiste otsus I astmes, õigeksmõiste otsus II ja III astmes: 1 kohtuasi
- Õigeksmõiste otsus I astmes, süüdimõiste otsus II astmes, õigeksmõiste otsus III astmes: 1 kohtuasi

Eelnevast nähtub, et juhul, kui maakohtu otsus kaevati edasi, oli enamiku kohtuasjade puhul asja menetlenud kohtuastmete vahel sisulisi eriarvamusi. Samuti on tähelepanuväärne, et 7-l juhul 8-st tegi Riigikohus otsuse, millega tühistas ringkonnakohtu tehtud süüdimõistva otsuse.

2. Õigeksmõistmiste põhjused

Nagu eelnevalt märgitud, on väljapakutud õigeksmõistmiste põhjuste liigitus tinglik ning käesolev liigitus on analüüsi koostajate poolt valitud kui otsustest üldise ülevaate andmiseks sobivaim. Alljärgnevalt on õigeksmõistvate otsuste juures välja toodud vastava jaotuse kõige iseloomulikumat või huvipakkuvate põhjuste lühikokkuvõtted.

2.1. Muudatused KarS-is

Analüüsitava perioodi jäi nn karistusõiguse revisjoni tulemusena valminud eelnõuga kaasnenud karistusseadustiku uue redaktsiooni jõustumine 01.01.2015. Üldmenetluses kohtusse saadetud kriminaalasjadest puudutas muudatus kolme kriminaalasja.

Kohtuasjas **1-11-11572 (10260100692)** mõistis ringkonnakohus süüdistatava KarS §-s 385¹ esitatud süüdistuses 03.02.2015 tehtud otsusega õigeks tulenevalt asjaolust, et alates 01.01.2015 kehtima hakanud karistusseadustiku redaktsiooni kohaselt ei olnud pankrotiavalduse esitamata jätmise (KarS § 385¹) enam kriminaalkorras karistatav. Sarnane oli ka kohtuasjas **1-14-436 (12250101572)** tehtud õigeksmõistva otsuse taust: Isik X oli kohtu alla antud selles, et tema

³ <http://www.riigikohus.ee/?id=79;>
http://www.kohus.ee/sites/www.kohus.ee/files/elfinder/dokumendid/2016.a_menetlusstatistika_koond.pdf

grupis isikuga Y panid toime omavoli, mis seisnes selles, et nad olid nõudnud Z-lt laenu tagasimaksmist, milline nõue tulenevat laenulepingust. Kui X oli rahanõude esitanud, lõi Y nõude tõsiduse kinnitamiseks Z-i jalaga. Süüdistuse kohaselt kvalifitseeriti X-i tegu KarS § 257 järgi, mis aga 01.01.2015 jõustunud KarSi uue redaktsiooniga täielikult dekriminaliseeriti.

Kohtuasjas **3-1-1-22-15 (1-13-1729; 1221000007)** süüdistati isikut KarS § 157 järgi kvalifitseeritavate kuritegude toimepanemises. Isik töötas PPA-s juhtivspetsialistina ning avaldas süüdistuse kohaselt ebaseaduslikult talle ametitegevuse tõttu teatavaks saanud teiste isikute eraelu puudutavaid andmeid. Riigikohus märkis, et alates 01.01.2015 kehtiva karistusseaduse redaktsiooni kohaselt tõusetub küsimus süüdlase kriminaalvastutusest üksnes siis, kui süüteo koosseisu subjekt avaldab ebaseaduslikult delikaatseid isikuandmeid. Isikut aga ei süüdistata delikaatsete isikuandmete ebaseaduslikus avaldamises.

2.2. Tõendamisel tõusetuvad probleemid

Analüüsitavates kohtuotsustes oli ootuspäraselt ülekaalukalt levinuimaks õigeksmõistmise põhjuseks tõendamisel tõusetunud probleemid, mis seisnesid nii prokurööri ja kohtu poolt antud erinevates hinnangutes tõenditele kui ka tõendite muutumises kohtumenetluse käigus.

Kohtuasjas nr **1-13-19768 (11221000049; 1470000073)** mõisteti 15 isikut süüdistuses KarS § 394 lg 2 p 1, 3 järgi õigeks. Neile oli esitatud süüdistus selles, et nemad, varjamaks Saksamaa Liitvabariigis asuvate isikute poolt neile edastatud arvutikelmuste toimepanemise tulemusena saadud vara ebaseaduslikku päritolu ja abistamiseks kuritegelikus tegevuses osalenud isikuid, et nad saaksid hoiduda oma tegude õiguslikest tagajärgedest, võtsid vastu Saksamaalt posti- ja kullerteenuste vahendusel saadetud kuritegelikku vara ja edastasid selle P. V. ja D. P. valdusesse, kes seejärel organiseerisid saadetise Venemaa Föderatsiooni toimetamise. Kõik nimetatud isikud tunnistasid kohtus, et nad võtsid vastu ja andsid edasi nende nimele saadetud pakke, teadmata, mis nende sees on ja kellele need tegelikkuses adresseeritud olid. Nad aga ei teadnud, et tegemist on ebaseadusliku päritolu kaubaga ja et nende tegevus aitab kaasa vara omaniku ja päritolu varjamisele. Valdav osa süüdistatavatest andis nõusoleku saata enda nimele postipakke, need vastu võtta ja edasi anda, mõne oma lähedase perekonnaliikme või tuttava palvel. Seejuures olid süüdistatavatele esitatud palved põhjendatud erinevalt – asjaoludega, et neil on endil dokumendid kadunud või korrast ära, nad viibivad ise kodust eemal või siis on lihtsalt kinnitanud, et tegemist on seadusliku tegevusega.

Kohus leidis, et arvestades keskkonda ja isikuid, kelle palvel süüdistatavad saadetisi vastu võtsid ning edasi andsid, puudub kohtu hinnangul igasugune alus arvata, et süüdistatavad pidid vähemalt mõnna, et saadetistes olev kaup on kuritegelikul teel saadud vara ning oma tegevusega varjavad nad selle tegelikku omanikku ja päritolu. Sellises olukorras saaks eeldada üksnes seda, et süüdistatavatel võinuks tekkida kahtlus, kas taolise tegevusega ei rikota mõnd maksu- või tolliseadusest tulenevat keeldu või kohustust. Äärmisel juhul saaks heita ette, et kõik nimetatud süüdistatavad pidanuks enne süüdistuses kirjeldatud käitumist põhjalikult kontrollima, mis kaubaga tegemist on. Taoline etteheide oleks aga käsitletav ettevaatamatusena KarS § 18 lg 3 tähenduses. Rahapesu toimepanemine hooletusest ei ole aga kriminaalkorras karistatav.

Asjas **1-14-1342 (1221000078)** oli isikule X esitatud süüdistus KarS § 316¹ järgi selles, et tema, töötades narkokuritegude talituse erimenetleja ametikohal, avaldas talle teatavaks saanud kahe kriminaalasja kohtueelse menetluse ja jälitusmenetluse andmeid ebaseaduslikult kolmandatele isikutele. Ringkonnakohus leidis, et tunnistamaks X-i süüdi, tuleb võtta seisukoht sellest, kas selleks piisab sisuliselt ühest tõendist, s.o jälitusprotokollist. Jälitusprotokollist nähtub telefonivestlus K.Z. ja V.H. vahel ning mille kohaselt K.Z. ütleb V.H.-le: „.. ära räägi midagi, mind kuulatakse pidevalt pealt“. Nimetatust järeldas süüdistus ja ka maakohus, et X hoiatas kahtlustatavat K.Z.-i kestvate jälitustoimingute eest. Ringkonnakohus ei nõustu sellega, et eeltoodud K.Z. ja V.H. vahelises vestluses öeldud lausest saab kindlalt järeldada asjaolu, et just X on K.Z.-i hoiatanud telefoni pealtkuulamisest. Eelviidatud kõnest võib küll mõista K.Z.-i teadmist tema telefoni pealtkuulamisest, kuid kellelt, millal ning millistel asjaoludel sai see talle teatavaks, ei ole käesolevas kriminaalasjas kindlalt tuvastatud.

Süüdistatava ja kohtu hinnangud tõenditele lahknesid nt kriminaalasjas nr **1-14-10482 (14230104181)**, milles isikut süüdistati kannatanule klaasesemega näkku löömisel. Süüdistatava versiooni kohaselt oli tema tahtlus suunatud klaasis oleva vee kannatanule näkku viskamisele, klaas oli aga libisenud käest ja lennanud inertsist kannatanule näkku. Kohtu hinnangul oli usutavam süüdistatava versioon. Lisaks märkis kohus, et kuigi süüdistatava tegevuse tagajärjel sai kannatanu vigastusi, ei või kohus isiku süüdimõistmisel tugineda faktilistele asjaoludele, mis oluliselt erinevad süüdistuses kirjeldatud tõendamiseseme asjaoludest. Süüdistuses toodud tegevus erineb oluliselt kohtu poolt tõendatuks loetud tegevusest.

2.2.1. Isik loobus eeluurimisel antud keskse tähtsusega ütlustest

Ütluste muutmisest tulenev süüdistusest loobumine esines nt kohtuasjas **1-14-4961 (14260101261)**, milles prokurör selgitas, et tõendatuse osas baseerus kõik süüdistatavate endi ütlustel. Varem kriminaalkorras karistamata isik X kinnitas isiku Y vargusel osalemist kahel eraldi ülekuulamisel (üks 2010. aastal, teine 2013) ning ka politseis äratundmiseks esitamisel. Kohtus isik aga muutis oma ütlusi ning kuna nende ütluste näol oli olnud tegemist ainsa tõendiga isiku Y seotusest, tuli isiku Y osas süüdistusest loobuda.

2.2.2. Muu tõendusliku baasi muutumine kohtus

Kriminaalasjas **1-15-5618 (14250101628)** oli kaitsja taotlenud, et kohus määraks süüdistatava suhtes kujutise ekspertiisi pangautomaatide turvakaamerate salvestiste osas. Kuna kujutiseekspertiisiakti ekspertarvamuse kohaselt ei olnud kuriteo toimepannud isiku näol tegemist süüdistatavaga, siis prokurör loobus süüdistusest. (Kriminaalasja kohtusse saatmisel oli prokuröri hinnangul kuritegu tõendatud pangautomaatide turvakaamera salvestistega, mille alusel ka politseiametnikust tunnistaja süüdistatava ära tundis.)

Kriminaalasjas nr **1-14-9046 (11260102401)** seonduvalt tunnistaja X antud deponeerimata ütlustega leidis kohus, et täidetud on küll KrMS § 291 lg-s 3 toodud tingimused ehk surnud tunnistaja varasemad deponeerimata ütlused oli võimalik vastu võtta. Küll aga viitas kohus, et KrMS § 15 lg 3 kohaselt ei või kohtuotsus tugineda üksnes ega valdavas ulatuses tõendile, mille vahetut allikat ei olnud süüdistataval ega kaitsjal võimalik küsitleda. Kuna kõnealusel asjas oli

ainsaks süüdistatavat süüstavaks tõendiks just surnud kaaskahtlustatava ütlused, tuli süüdistatav talle esitatud süüdistuses õigeks mõista.

2.2.3. Koosseisuspetsiifilised probleemid: KarS § 121

KarS § 121 alusel kohtusse saadetud kriminaalasjade puhul on sagedaseks tüüpiliseks probleemiks tõendamine, et kehaline väärkohtlemine toimus. Seda eelkõige seetõttu, et sageli tuginevad need üksnes või valdavalt kannatanu ütlustele, mis ei ole osutunud piisavalt usaldusväärseteks.

Nt kohtuasjas **1-15-5025 (15265000120)** esitati süüdistatavale X süüdistus KarS § 121 lg 1 järgi selles, et ta oli oma kortermaja trepikojas tahtlikult löönud jalaga kannatanule Y selga. Nii maakui ringkonnakohus leidsid, et jalaga löömine ei olnud usaldusväärset tõendatud, kuna seda tõendasid vaid kannatanu ütlused, muudes tõendites avaldub teave võimaliku löömise kohta (näiteks tunnistaja ütlused, perearsti tõendis toodu) tuleneb kannatanu poolt avaldatust. Erinevalt prokurörist olid kohtud seisukohal, et kannatanu ütlused ei olnud sedavõrd usaldusväärsed, et võimaldaks vaid nende põhjal tõsikindlalt lugeda tuvastatuks, et süüdistuses märgitud ajal ja kohas süüdistatav kannatanut jalaga selga lõi (kannatanu ei olnud sündmust kirjeldanud alati ühtemoodi, kannatanu suhted süüdistatavaga ei olnud head, kannatanu arstliku läbivaatuse käigus ei ole kindlaks tehtud ühtegi võimalikule löömisele viitavat silmnähtavat jälge kannatanu kehal).

Kohtuasjas **1-15-8346 (13230100327)** oli isikule X esitatud süüdistus oma tütre jalalabale kontsasaapaga tugevalt peale astumises. Ringkonnakohus tühistas maakohtu süüdimõistva kohtuotsuse, leides, et süüdistatava tahtlus oli tõsikindlalt tõendamata. Nii on kohus otsuses leidnud, et “küsimusele, kas kannatanu välistab selle, et ema astus talle jala peale kogemata, kähmluse käigus, vastas kannatanu, et ei saa seda täielikult välistada” ning seejärel asunud seisukohale, et “ei saa eitada, et pooltevahelise, füüsilise tüli ja sakutamise käigus võib üks teisele kogemata jala peale astuda”.

2.2.4. Koosseisuspetsiifilised probleemid: KarS § 201

Mitu õigeksmõistvat kohtuotsust puudutas omastamise koosseisu. Läbiva joonena võib täheldada probleeme omastamistahte tõendamisega.

Tähelepanu väärrib Riigikohtu selgitus otsuses **3-1-1-99-15 (11730000240; 1-14-6547)**, et omastamistahte manifesteerimisega võib olla tegemist siis, kui valdaja toimetab kasutatava asja asukohta, mida omanik ei tea, või kust asja väljanõudmine on omaniku jaoks ebanõistlikult koormav. Omastamistahte manifesteerimist võib üldjuhul jaatada ka näiteks siis, kui asja edasikasutamisega kaasneb selle väärtuse oluline vähenemine, kasutusviisi või -intensiivsuse oluline (ebatavaline) muutus või valdaja (kolmanda isiku) esinemine asja omanikuna või vähemalt tegeliku omaniku õiguste selge eitamine. Süüdistuses kirjeldatud ja kohtute tuvastatud OÜ X juhatuse liikmete tegu – AS-le Y kuuluva kontoritehnika jätmine OÜ X ja AS-i X valdusse ja kasutusse ka pärast liisingulepingu ülesütlemist – ei ole käsitatav liisinguesemete enda ega kolmanda isiku kasuks pööramisena. Asja kasutamine KarS § 215 mõttes on omavoliline üksnes juhul, kui asi on AÕS § 40 lg 2 kohaselt toimepanija omavolilises valduses või kui toimepanija vastutab AÕS § 40 lg 4 järgi omavolilise valduse tagajärgede eest. AÕS §

40 lg 2 mõttes eeldab omavoli toimepanija tegevust. Kui isik on saanud vallasasja enda valdusse õiguslikul alusel (nt liisingu- või üürilepinguga), pole selle edasikasutamine pärast valduse õigusliku aluse äralangemist (nt lepingu lõppemist) KarS § 215 mõttes omavoliline.

Asja enda või kolmanda isiku kasuks pööramise tõendamiseks oli probleeme ka kohtuasjas **1-14-6458 (14260100065)**. Süüdistuse järgi tõmbas süüdistatav X väidetavalt tasumata võla nõudmise käigus jõuga kannatanu tema autost välja, sai enda kätte sõiduauto võtmed ja lahkus sõidukiga. Süüdistatav ei tagastanud seda kannatanu nõudmisel, kui oli kannatanult saanud 500 eurot. Samuti ei teatanud süüdistatav sõiduki asukohta ega taganud sõiduki säilivust. Süüdistatav kasutas autot prügikastina ja rikkus sõiduki mootori programmeeritava aju ning mootori ja programmeeritava aju vahelise juhtmestiku väärtusega 300 eurot. Lisaks olid sõidukist kadunud auto mootori programmeeritav aju jm vara. Ringkonnakohus viitas, et võõra vallasasja enda või kolmanda isiku kasuks pööramisena ei ole käsitatav võõrvaldaja igasugune käitumine, mis rikub asja omaniku omandiõigust. Valdaja käitumises peab objektiivselt avalduma tahe muuta asja faktilist kuuluvust ehk käituda edaspidi ise või lasta kolmandal isikul käituda asja omavaldajana. Omastamine eeldab tahet jätta asja omanik asjast kestvalt ilma, kuid süüdistataval sellist tahet ei olnud. Süüdistatava huvi oli jätta auto enda valdusesse seni, kuni kannatanu tasub talle 1000 eurot. Ka kannatanu kinnitas, et kokkuleppe kohaselt pidi süüdistatav talle osalise võla tasumisel auto tagasi andma.

Kohtuasjas **1-15-7361 (15231600814)** oli isikule X esitatud süüdistus selles, et tema sai enda valdusesse isikule Y kuuluva klarneti ning pööras selle enda valdusesse saadud vallasasja oma kasuks. Kohtu hinnangul oli täidetud omastamise objektiivse koosseisu kaks tunnust – et leitud klarnet koos kastiga oli süüdistatava jaoks võõras vallasasi ning et see võõras vallasasi oli süüdistatava valduses, samas ei ole kohtu arvates täidetud omastamise objektiivse koosseisu kolmas element – ebaseaduslikult enda kasuks pööramine. Kohus vaatas, kuidas käitus süüdistatav pärast leitud asja enda valdusesse saamist. Süüdistatav oli kohtule selgitanud, et ta võttis leitud eseme endaga kaasa eesmärgiga selgitada välja selle omanik ja see omanikule tagasi anda. Kuna tal oli järgnevatel päevadel pidevalt kiire ja ta oli kodust ära, siis ei olnud tal aega sellega tegeleda. Kui politsei temaga ühendust võttis, siis ta ütles politseile, et ei soovi leitud asja neile üle anda, vaid omanikule.

Kohus selgitas, et asja tagastamise, leiust teatamise vm tähtsaja möödalaskmine iseenesest ei ole omastamistahete manifesteerimine, sest selliselt ei väljendata võõrast omandit kahjustavat hoiakut. Leiu omastamisest saab karistusõiguslikult rääkida alles siis, kui leidja on leitud asjaga teinud toimingut, millega manifesteerib omastamistahet. Arvestades leitud asja eripära, oleks süüdistatav leitud klarneti omastamise tahet võinud väljendada seda müüki viies, pantides või ka näiteks muusikakoolis klarnetitundidega alustades.

Kohus möönis, et süüdistatav ei täitnud AÕS § 98 lõike 1 teises lauses sätestatud nõuet, mille kohaselt peab leidja teatama leiust politseile, kui omanik on teadmata ning asja väärtus ületab 50 eurot. Arvestades süüdistatava isikut, leidis kohus, et kuigi õiguse üldpõhimõtte kohaselt ei vabasta seaduse mittetundmine vastutusest, siis võib eeldada, et X ei teadnud AÕS sätet, mis nõuab politsei teavitamist leiust, mille väärtus on üle 50 euro. Leidja kohustuste (antud juhul just teatamiskohustuse) rikkumise tagajärjeks võib küll olla leiutasu õiguse kaotamine (AÕS § 101 lg 11) või asja omandamise võimaluse kaotus (AÕS § 100 lg 4), kuid see on leidja ja asja

omaniku vahel tekkinud võlaõigussuhte raames lahendatav küsimus ning ei saa kaasa tuua kriminaalvastutust.

2.2.5. Koosseisuspetsiifilised probleemid: KarS § 424

KarS § 424 kohtusse saadetud kriminaalasjade puhul oli mitmel juhul tegemist puuduliku ekspertiisiaktiga, nt kohtuasjas nr **1-16-2511 (13260101222)**. Samuti esines mitmel juhul tõendusprobleeme, kes oli teo toimepanemise ajal sõiduki juhiks. Nii nt loobus prokurör kohtuasjas **1-15-2184 (14240102537)** süüdistusest, viidates, et kohtulikul uurimisel andsid tunnistajad eeluurimisel antud ütlustega vastuolulisi ütlusi selles osas, kes teo toimepanemise ajal oli sõiduki juhiks.

2.2.6. Õigusvastasust välistavate asjaolude tuvastamine

Kohtuasjas nr **3-1-1-60-16 (1-15-4704; 13286000021)** tekkis ka kohtute vahel lahkarvamusi küsimuses, millal võib asja vastu suunatud ründe tõrjumisel olla välistatud inimesele kahju tekitamise õigusvastasus. Isikut X süüdistati selles, et ta lõi labidaga kannatanut ning tekitas kannatanule füüsilist valu ja tervisekahjustusi.

Riigikohus, tühistades maa- ning ringkonnakohtu süüdimõistvad kohtuotsused, viitas, et looma ründest õigushüvele lähtuva ohu kõrvaldamisele suunatud teo puhul saab õigustava asjaoluna tulla kõne alla hädaseisund KarS § 29 tingimustel. Kuna kannatanu koerad tekitasid ründe käigus isiku X koerale erinevaid vigastusi, on ilmne, et isiku X koera elu ja tervis oli akuutses ohus ning objektiivselt oli ka põhjust karta vara edasist kahjustumist. Seega viibis isik X tõrjeliigutusi tehes ning kannatanut tabades kannatanu koertest lähtunud ohu tõttu hädaolukorras, s.t ta oli õigustatud päästmistoiminguks. Labidaga tõrjeliigutuste tegemine oli isiku X jaoks konkreetse olukorras ainus võimalus oma vara päästa. Isiku X valitud päästmistoiming oli ohu kõrvaldamiseks sobiv. Võrdlemisel olevate õigushüvede väärtus ja neid ähvardava ohu suurus on kõigest üks aspekt, mida tuleb huvide kaalumisel arvesse võtta. Huvide kaalumine peab hõlmama tervikhinnangut konkreetsele olukorrale ning seejuures tuleb ühe aspektina pöörata tähelepanu ka päästmistoimingus kannatada saanud isiku käitumisele, sh tema võimalikule seotusele hädaseisundi tekkimisega. Praegusel juhul oli isiku X huvi oma koera elu päästmise vastu KarS § 29 mõttes ilmselt olulisem kui kannatanu huvi oma kehalise puutumatus vastu.

Kohtupraktika kujundamise seisukohalt on oluline ka kohtuasi **1-14-5596 (11230113028)**, milles isikule X oli esitatud KarS § 214 lg 1 järgi süüdistus selles, et ta oli nõudnud Y-lt 20 000 euro üleandmist, ähvardades vastasel korral avaldada Y-i suhtes häbistavaid andmeid ehk esitada politseiasutusele kuriteokaebuse Z-i vägistamise kohta. Kirjeldatud tegevuse tagajärjel andiski Y isikule X 20 000 eurot, mille omandas omakorda Z. Z-ile esitati KarS § 202 lg 1 järgi süüdistus väljapressimisega saadud raha omandamise eest. Maakohus oli isikud süüdi mõistnud, ringkonnakohus tegi aga Z-i osas täielikult õigeismõistva otsuse, leides, et X-i käitumise õigusvastasus talle KarS § 214 lg 1 järgi süüksarvatud teo puhul oli välistatud, mistõttu langes ära võimalus, et Z-i käitumine süüdistuses nimetatud raha hoidmisel võiks realiseerida KarS § 202 koosseisu.

Ringkonnakohus jaatas, et X-i käitumine vastas KarS § 214 lg 1 objektiivsele ja subjektiivsele koosseisule. Kohus viitas aga, et X-il olnuks võimalik õiguspäraselt Y-lt küsida Z-le valuraha ilma nõude täitmatajätmist potentsiaalsete vastumeetmetega sidumata, sest valuraha nõudmine iseenesest ei ole õigusvastane (VÕS 7. peatükk). Kuriteoohvri poolt arvatavalt toimepanijalt valuraha nõudmine pole õigusvastane isegi juhul, kui see seondub kavatsuse manifesteerimisega nõude täitmata jätmise korral esitada võimuorganitele avaldus ametliku menetluse läbiviimiseks. Sellisel juhul on käitumise õigusvastasus välistatud tsiviilõigusest tulenevalt. Kollegium märkis, et TsÜS § 96 järgi on ähvardus õigusvastane juhul, kui õigusvastane on esiteks kas tegu või tegevusetus, millega tehingu teinud isikut ähvardati, teiseks ähvarduse mõjul tehtud tehingu eesmärk või kolmandaks teo või tegevusetuse, millega ähvardati, kasutamine tehingu tegemisele kallutamiseks. Ükski kolmest alternatiivist ei olnud kaasuses realiseerunud.

Riigikohus sedastas lahendis **3-1-1-65-15 (1-13-10741; 13230107220)**, milles isikule oli esitatud süüdistus KarS § 113 järgi, et kohtumenetluses ei tuvastatud asjaolusid, mis annaksid aluse pidada noaga kätte löömise efektiivsust kaitsetegevuse ajal kahtlusteta selgeks ja lööki südamepiirkonda kavatsetult või otsese tahtlusega liigselt kahju tekitavaks. Kohtu hinnangul pole võimalik süüdistatava poolt hädakaitse piiride ületamises tõusetunud kahtlusi kõrvaldada ega tema vastu suunatud ründe käigu täpsustamiseks täiendavaid tõendeid (nt ekspertiisiakt või kannatanu ütlused) koguda.

2.3. Riigikohtu poolt praktika kujundamine ning muutmine

Ühel juhul mõisteti isik õigeks, kuna nii Prokuratuur kui I ja II astme kohtud olid jätnud tähelepanuta *ne bis in idem* põhimõtte. Kohtuasjas nr **3-1-1-56-15 (14230105695)** tegi õigeksmõistva otsuse Riigikohtu kriminaalkollegium. Maakohtu ning ringkonnakohtu otsustega oli süüalune mõistetud süüdi suures koguses narkootilise aine ebaseaduslikus omandamises ja valdamises. Isikut oli väärteomenetluses juba varasemalt karistatud narkootilise aine käitlemise eest. Riigikohus selgitas, et isiku aktiivse käitumisega (nt omandamise ja tarvitamisega) paratamatult kaasnevad passiivse käitumise aktid ei ole käsitatavad eraldi uue teona. Isik ei saanud narkootilise aine käitlemise osategusid teineteisest lahus toime panna, st tarvitamist ilma aine omandamise ja valdamiseta. Õiguslikus mõttes on isiku käitumise puhul seega tegemist ühe teoga.

Kohtuasjas **1-14-6150 (11240101155)** loobus prokurör süüdistusest, viidates pärast kriminaalasja kohtusse saatmist jõustunud Riigikohtu otsusele 3-1-1-52-14. Kõnealuse otsusega pidas kriminaalkollegiumi kogu koosseis vajalikuks senist praktikat muuta ja leidis, et osatühingu ainuosaniku süüditunnistamine ühingu vara omastamises ei ole võimalik. Samast Riigikohtu otsusest tulenevalt loobuti omastamissüüdistusest ka asjas nr **1-11-11572 (10260100692)**. Ka kohtuasjas **1-16-108 (15278001439)** loobus prokurör isikule KarS § 423 lg 1 järgi esitatud süüdistusest, viidates Riigikohtu praktikale. Nimelt oli 02.11.2015 jõustunud Riigikohtu otsus 3-1-1-87-15, millega sarnaselt oli ka kohtuasjas 1-16-108 tõendatud küll liiklusavarii toimumine, kuid kuna kannatanu vigastused olid ekspertiisi kohaselt suures osas tingitud sellest, et ta polnud nõuetekohaselt turvavööga kinnitatud, polnud võimalik tuvastada, kas vigastused oleks süüdistatava põhjustatud avarii korral tekkinud ka siis, kui kannatanul oleks turvavöö kinnitatud olnud.

Kohtuasjas **1-15-5576 (13230112776; 3-1-1-59-16)** tunnistati isik X maakohtus KarS § 169 (lapse ülalpidamise kohustuse rikkumine) järgi süüdi. Ringkonnakohus mõistis isiku X KarS § 169 järgi aga õigeks ning sellisele seisukohale jäi ka Riigikohus.

Riigikohus rõhutas, et KarS § 169 koosseisutegu ei ole mitte elatusraha ehk perekonnaseaduse §-s 100 nimetatud elatise maksmata jätmise iseenesest, vaid selle maksmisest "kõrvalehoidumine", mis peab olema toime pandud vähemalt otsese tahtlusega. Elatusraha maksmisest kõrvalehoidumisena KarS § 169 tähenduses on vaadeldav see, kui kohustatud isik rikub lapse ülalpidamise kohustust olukorras, kus tal on – või võiks temalt mõistlikult eeldatava käitumise korral olla – võimalik ülalpidamiskohustus täita või vähemalt teha seda suuremas ulatuses. Asumaks seisukohale, et isik on elatusraha maksmisest KarS § 169 mõttes kõrvale hoidunud, ei piisa üksnes selle tuvastamisest, et isik ei ole temalt kohtuotsusega välja mõistetud elatist mingil perioodil maksnud või on teinud seda ettenähtust väiksemas ulatuses. Tuleb kindlaks teha ka faktilised asjaolud, millest järeldub, et isikul oli – või võinuks temalt mõistlikult eeldatava käitumise korral olla – võimalik ülalpidamiskohustus täita või vähemalt teha seda suuremas ulatuses. Süüdistuse sisu peab kajastama faktiliste (eluliste) asjaolude kirjeldust, mitte seaduses sätestatud süüteoosseisu tunnuste ümberkirjutust. Kuna fakte, mis võimaldanuks hinnata, kas isiku X poolt elatise maksmata jätmise on käsitatav elatusraha maksmisest kõrvalehoidumisena, ei toodud süüdistuses välja, ei saanud neid asjaolusid ka kohtumenetluses tuvastada.

2.4. Kohtu etteheited kohtueelsele menetlusele

Alljärgnevalt on välja toodud need kohtuasjad, milles kohus on teinud otseseid etteheiteid kohtueelses menetluses tehtud tööle.

Kohtuasjas nr **1-13-6083 (12260101102; 3-1-1-73-15)** süüdistati isikut X selles, et ta oli astunud korduvalt sugulisse vahekorda oma lapsealise tütrega, kasutades ära tütre lapsealisusest tulenevat arusaamisvõimetust. Isiku X süüditunnistamine kahes esimeses kohtuastmes rajanes määravas ulatuses alaealise kannatanu ütlustele. Esiteks leidis Riigikohus, et kohtutel ei olnud alust käsitada iseseisva tõendina tunnistajate ütlusi selle kohta, millest nad on teadlikuks saanud alaealise kannatanu vahendusel. Tunnistajate ütlused on sel juhul käsitatavad vaid kaudse tõendina, mis kinnitab kannatanu ütluste usaldusväärsust. Teiseks leidis Riigikohus, et kohtueelses menetluses ei selgitatud kannatanule ülekuulamisel nõuetekohaselt tema õigusi ja kohustusi. Selliselt saadud ütlused ei ole käsitatavad seadusliku tõendina ja kohtud on rikkunud oluliselt menetlusõigust. Rikkumise kõrvaldamise võimatus viis omakorda tõendi lubamatuks tunnistamiseni ning süüdistatava õigeksmõistmiseni.

Kohtuasjas **1-13-11604 (12240105474)** leidis kohus, et kohtueelne uurimine oli eelkõige kohtueelse menetleja poolt läbi viidud puudulikult, erapoolikult, lohakalt ja pinnapealselt, kogutud tõendid ei ühtinud omavahel ja olid ka otseses vastuolus. Kohtu alla antud süüdistatavat süüdistati selles, et ta oli löönud üks kord rusikaga teenistuskohustuste täitmisel olevat politseivormiriietuses politseinikku pea piirkonda, pannes seega toime võimuesindaja suhtes vägivalda toimepanemise seoses tema ametikohustuste täitmisega, s.o kuriteo KarS § 274 lg 1 järgi. Maakohus leidis, et eelkõige ei olnud leidnud tõendamist süüdistatava poolt konkreetselt avaliku korra rikkumine, mille kohta anti talle konkreetne seaduslik korraldus, mida ta tahtlikult eiras. Kriminaalasjas nähtus esitatud süüdistusest vaid PPVS § 3 lg 1 p 1 ja 7

tsiteering, kuid mitte seda, missuguse konkreetse avaliku korra rikkumise/selle ennetamisega oli tegemist, ega seda, missugust ametikohustust täitis patrullpolitseinik. Kriminaalasjas nähtus kannatanu ütlustest, et kui ta sai löögi, ta ei tundnud midagi, jälge löögist ei jäänud, katki midagi kuskil ei olnud, haiglasse kannatanu ei pöördunud. Kokkuvõttes ei olnud tuvastatud valu kui koosseisuline tunnus, samuti ei olnud maakohtu istungil kogutud tõenditega võimalik üheselt kindlaks teha, kuidas löömine täpselt toimus ja kas see toimus süüdistuses näidatud ajal.

Süüdistuse puudulikkust heitis kohus ette ka kriminaalasjas nr **1-14-2221 (09240104442)**, milles isik X oli antud kohtu alla süüdistatuna selles, et tema oli saanud enda valdusesse isikuga Y sõlmitud maaklerilepingu alusel korraldatud korteriomandi vahetustehingutes makstud kompensatsiooni summas umbes 30 000 eurot. X pööras saadud summa enda ja kolmandate isikute kasuks, olles teadlik või piisava hoolsuse korral oleks pidanud olema teadlik kolmandate isikute varalisest seisust, et saadud summasid ei ole võimalik tagasi maksta. Maakohus asus seisukohale, et süüdistatava tegevuses puudus temale inkrimineeritud kuriteokoosseisu subjektiivne külg ehk tahtlus, kuna isik ei tunnistanud, et tal oleks olnud tahtlus kannatanu raha omastamiseks. X väitis, et Y kandis tema firmade arveldusarvetele raha vabatahtlikult, omavahelise kokkuleppe kohaselt. Süüdistatav aga ei saanud kannatanule raha tagastada seoses kinnisvaraturu järsu langusega. Kohus leidis, et X oli teinud kõik selleks, et tagastada kannatanule raha, kuid ei saanud seda teha, sest korterite hinnad olid ootamatult langenud.

Õigeksmõistva otsuse tegi ka ringkonnakohus, öeldes, et X-ile esitatud süüdistus on äärmiselt lakooniline ning sellest ei tulene, milles seisnes süüdistatava kuritegelik käitumine. Pelgalt süüdistuses toodud faktilistest asjaoludest: sai enda valdusesse kokku 29 718,92 eurot ja pööras saadud summa enda ja kolmandate isikute kasuks, ei tulene, millistel asjaoludel süüdistatav raha enda valdusesse sai, kas tegemist oli tema jaoks võõra varaga ning milles seisnes tema valduses olnud vara enda ja kolmandate isikute kasuks pööramine. Sealjuures eeldab süüdistuse selguse ja täpsuse nõue, et süüdistuse sisu oleks piisavalt arusaadav juba süüdistuse tekstist, mitte aga üksnes selle taustal, mida prokurör on selgitanud avakõnes, 5 kohtuvaidluses või apellatsioonikohtu istungil (vt RKKKo nr 3-1-1-40-14, p 67). Seega ei saa ringkonnakohus süüdistuse sisustamisel võtta arvesse ka prokuröri poolt apellatsioonis või maakohtu istungil kirjeldatud asjaolusid.

3. Kokkuvõte

Üldmenetlustes tehtud õigeksmõistvate kohtuotsuste protsent Eestis on pigem madal, moodustades 8% üldmenetluses arutatud asjades tehtud kohtuotsustest. Ringkonnaprokuratuuridest on see protsent madalaim Lääne Ringkonnaprokuratuuris 5%-ga, kõrgeim õigeksmõistmise protsent on aga Viru Ringkonnaprokuratuuris vastavalt 11%-ga.

Õigeksmõistvate kohtuotsuste põhjuste liigitus ja seetõttu ka nende arvuline määratlemine on p-s 2 kajastatud põhjustel tinglik. Võib aga öelda, et peamisteks põhjusteks on tõenditele antud erinevad hinnangud, isikuliste tõendite äralangemine või ütluste muutumine kohtus, mis on kohtumõistmise loomulikuks osaks. Karistusseadustiku muutmine või Riigikohtu praktika muutmine oli õigeksmõistmise põhjuseks mõnel üksikul juhtumil.

Kriminaalasu, milles kohus tõi eraldi välja puudused kohtueelses menetluses tõendite kogumisel või süüdistuse koostamisel, esines üksikutel juhtudel (tõendite kogumisel 2 juhul, süüdistuse puudulikkust heitsid kohtud ette 2-1 juhul).

Analüüsi aluseks olevad andmed ning käsitletud kriminaalasu väike arv ei võimalda anda kaugeleulatuvat hinnangut prokuröride töö kvaliteedile kriminaalasu kohtusse saatmisel, kuid kokkuvõtvalt võib siiski järeldada, et kohtueelse menetluse kvaliteet on olnud hea.